

VARGA LAJOS

Váci Egyházmegyei Könyvtár és Váci Püspöki és Káptalani Levéltár

Ezt a konferenciát több intézmény, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Klasszika Filológiai Tanszéke főszervezőként, az Ókortudományi Társaság és a Váci Püspökség szervezte. A hely kiválasztása mondhatnám emblematikus. Scriptorium váci működéséről tényleges adatunk nincsen, ugyanakkor a püspökség és a káptalan helyi ténykedése alapján feltételelesen mindenképpen szólhatunk róla. A feltételezések mellett komoly adatok is tanúskodnak a könyvkultúra reneszánsz kori virágzásáról Báthory Miklós püspök idejéből, akinek híres könyvtáráról sajnos csak szórványos adatok maradtak fenn. Vác városa később is jeleskedett mind az írásbeliség, mind pedig a filológia terén: váci születésű filológus és egyben 1882–1886 között az egyházmegye papnövendéke is volt Katona Lajos, akiről a Vác Városi Könyvtár is elnevezését veszi, és akinek életére vonatkozóan a Püspöki és Káptalani Levéltárban is található források. 1902–1904 között az *Egyetemes Philológiai Közlönyt* is szerkesztette. Könyvtárunk első kiadásban őrzi *A Gesta Romanorum Sztárai-codexe* (1898); *A Gesta Romanorum történetei codexeinkben* (1899); *Magyar Mythologia irodalma* (1897); *Mythológiai irányok és módszerek* (1896); valamint a *Völund kovács és rokonai az árja népvilágban* (1884) című munkáit.

Filológia és teológia

Mivel filológiai módszereket más tudományok is alkalmaznak a Biblia szövegkritikai vagy történetkritikai módszerrel történő tanulmányozásának irodalma is ide sorolandó.¹ Itt kell megemlítenünk, hogy a keresztény exegézis is újat hozott a filológiában, amelynek számos dokumentuma fellelhető a könyvtárban. Könyvtárunkban a keresztény humanizmus hatására létrejött

¹ Schlieben, Reinhard (1974), *Christliche Theologie und Philologie in der Spätantike: Die Schulwissenschaftlichen Methoden der Psalmenexegese Cassiodors*. Berlin–New York, Walter De Gruyter.; Smalley, Beryl (2008), *Lo studio della Bibbia nel Medioevo*. 3. edizione. Bologna, Edizioni Dehoniane.

hatnyelvű, úgynevezett *Biblia polyglotta*² is megtalálható; továbbá a mondatokon kívül a biblikus tudományokhoz hozzátartozik a filológiai analízis is.³ Az egyháztörténeti kutatás metodológiájának első fontos része a heurisztika, amely után következik a kritika és az értelmezés, az interpretáció. Így tehát érthető módon ezzel a tudománnyal a teológusok, főként a biblikusok, a patológiával, egyháztörténelemmel, egyházjoggal, valamint a liturgikával foglalkozók is élénk kapcsolatban vannak.⁴ Az egyháztörténelem egyik segédtudománya, a hagiológia a szövegváltozatok megállapításának tekintetében él a filológiai módszerrel.⁵ Ez a módszer az újabban létrejött lelkiség-történeti tanulmányokban sem mellőzhető, különösen abban az esetben, ha ókori szerzők gondolataihoz nyúlnak vissza.⁶ Nem közömbös ez a tudomány azok számára sem, akik a protestantizmus hatására a XVI. században létrejött polemikus teológia írásbeliségét kutatják. A klasszikafileológia az Egyház életében sem hanyagolható el, mivel a hivatalos dokumentumok, amelyek a közösség egészére érvényesek, ma is a hivatalosnak tekintett latin nyelven jelennek meg, mint hitelesnek tekintett kiadások (editio typica). Itt minden szónak és kifejezésnek évezredek jelentéstartalma van, ezért is jelenik meg latinul, amelyet aztán a részegyházak feladata a lehető legpontosabb nemzeti nyelvi kifejezéssel visszaadni: ez pedig klasszikafileológia nélkül nem lehetséges. A XX. századi teológiai megújulás, mely francia nyelvterületen a jezsuiták és a domonkosok által bontakozott ki, szintén visszament a forrásokhoz. Ennek eredménye a II. Vatikáni Zsinaton bontakozott ki, amelyet a zsinati dokumentumoknak a gazdag biblikus és patrisztikai forrásokra való utalása bizonyít.⁷

² *Biblia Sacra polyglotta*, Edidit Brianus Waltonus, S. T. D. Tom I-VI. Londini Imprimebat Thomas Roycroft, 1657. 6 db., ill., 33 cm. Juhbőr kötésben, latin, szamaritánus-arám, héber, kaldeus, arab, etióp, perzsa, szír, görög nyelven.

³ Zerwick, Max (1953), *Analysis philologica Novi Testamenti graeci*. Romae, Pontificium Institutum Biblicum.

⁴ Marksches, Christoph (1995), *Arbeitsbuch Kirchengeschichte*. Tübingen, Mohr Siebeck.; Heim, Manfred (2008), *Einführung in die Kirchengeschichte*. 2. Auflage. München, Verlag C. H. Beck.; Droysen, Johann Gustav (2002), *Précis de Théorie del'histoire. Traduction, présentation et notes par Alexandre Escudier*. Paris, Cerf. A történeti jellegű tudományokkal kapcsolatban lásd Kristó Gyula – Makk Ferenc (2006), *Filológia*, in *A történelem segédtudományai*. Szerk. Bertényi Iván. Budapest, Osiris. 187-200.; Neuhauser, Hannes Peter (2013), *Das Liturgische Buch. Zur Theologie und Kulturgeschichte liturgischer Handschriften und Drucke*. Regensburg, Schnell-Steiner.

⁵ Grégoire, Réginald (1987), *Manuale di agiologia. Introduzione alla letteratura agiografica*. Fabriano, Monastero San Silvestro Abate.

⁶ Plattig, Michael (2010), *Kanon der spirituellen Literatur*. Münsterschwarzach, Vier Türme Verlag.

⁷ Fisichella, Rino (ed.) (1996), *Storia della teologia*. 3. Bologna, Edizioni Dehoniane. 443–471.

Ezek következtében könyvtárunk is sok olyan dokumentumot őriz, amelyek a klasszika filológia, általában a filológia, vagy az ókortudomány szakemberei számára is érdekesek, hasznosak lehetnek.

A Váci Egyházmegye gyűjteményei: könyvtár

Bár a filológia területére nemcsak a kézírásos dokumentumok tartoznak, hanem a nyomtatottak is, ennek ellenére a kézírásos emlékeinkre szeretném felhívni a jelenlévők figyelmét.

A Váci Egyházmegyének három központi gyűjteménye van: az Egyházmegyei Könyvtár, a Püspöki és Káptalani Levéltár és a Székesegyházi Kincstár és Egyházmegyei Gyűjtemény. Ezen három intézmény közül az írásbeli dokumentumokat főként kettő: a könyvtár és a levéltár őriz. A könyvtár kézíratos anyagában a legbecselesebb dokumentumok közé tartoznak a középkori fragmentumok.⁸ Amivel mi dicsekedhetünk, az nem csekély dolog, mert a töredékek legrégebb darabja egy karoling írás, amely a IX. századból származik. Ebben a tekintetben szinte csak a könyvtár muzeális állományában lévő könyvekben található fragmentumok feltárása történt meg, ám meg kell jegyeznünk, hogy ennél jóval több könyvünk kötésében sejtjük, illetve tudjuk töredékek létezését. Mivel két nevezetes fragmentumról külön előadás szól,⁹ az írásbeliség eme formájánál nem is időzök tovább. Teljes középkori kódexet csak egyet őriz könyvtárunk, egy Újszövetségi Szentírást, amely a késői középkorból, 1415-ből származik. Újkori kézíratos anyagunk egyik becses darabja az úgynevezett Ecsegi kódex,¹⁰ amelyről e konferencián szintén hallani fogunk.¹¹ Nem hangzanak el előadások a héber fragmentumokról, valamint a Káldi-féle bibliafordítás nálunk lévő töredékeiről sem.¹² Ez utóbbi töredékek másik része Esztergomban található.

Könyvtárunknak kézírattára is van. Tematika szerint ez prédikációkat, bibliamagyarásokat, erkölcsstani fejtegetéseket, jogi és dogmatikai, egyház- és köztörténeti jellegű dokumentumokat, imakönyveket, lelkeségi és szépírodalmat, katekézissel pedagógiával foglalkozó, valamint filozófiai és termé-

⁸ Staub, Alessandra (2015), „Das Ganze im Fragment”. *Handschriftenfragmente aus kirchlichen Bibliotheken, Archiven und Museen*. Petersberg, Michael Imhof Verlag. A bevezetőben található a fragmentum kifejezés történetének egyházi vonatkozása.

⁹ Lásd Lauf Judit tanulmányát a jelen kötet 187–196. oldalán.

¹⁰ Holl Béla (1952), Egy régi magyar betlehemes játék. *Vigilia* 617–619. Ez közlés a kéziratban található különböző dokumentumokból.; Varga Lajos (1987), Az ecsegi Szent Kereszt Céh iratai, in *Katolikus Egyháztörténeti Konferencia (Keszthely)* Budapest, Tudományos Ismeretterjesztő Társulat. 40–50.

¹¹ Lásd Szelestei N. László tanulmányát a jelen kötet 43–55. oldalán.

¹² Káldi György Biblia-fordításának kézírattöredékei (Mózes harmadik könyvéből) és négy lapnyi kefelevonat-töredéke. XVII. sz. első harmada.

szettudományos irodalmat tartalmaz. Vannak a mindennapi életre vonatkozó dokumentumaink is, ilyen például a szakácskönyv vagy az orvoslással foglalkozó kéziratok. Kézirataink egy része tartalma alapján igazában véve levéltári anyag, de valamilyen okból kifolyólag a könyvtár kéziratárában rekedtek. A biblikum igen gazdagon képviselt izagógiával, héber nyelvtannal, hermeneutikával. exegézissel, kommentárokkal. Ugyancsak igen gazdag a jogi terület úgy az egyházi, mind a világi jog tekintetében. Az erkölcssteológia szintén több területen érintett.

A kéziratár katalógusa 1850-ig csaknem teljesen feltárt, de az utána következő időszak feldolgozása még folyamatban van.¹³ Itt főként azon dokumentumok feltárására fordítjuk meglévő erőinket, amelyek a történetírás számára fontosak lehetnek, ezért előnyben részesülnek a püspökök hagyatécai.

A kéziratár becses darabjait képezik azok a teológiai jegyzetek, amelyeket a papnevelésben is – esetleg csak a tanárok – használtak. Ezek között a legrégebb egy 1592 és 1595 között keletkezett teológiai jegyzet: *Tractatus de actibus humanis et de praeceptis* (jelzet: 219.106). Erről jelenleg annyit tudunk, hogy gyakran hivatkozik az 1592-ben, Bassaeus kiadásában megjelent bibliográfiára, amely a protestáns teológia szempontjából ortodoxnak tekintett műveket sorolja fel. Érdekességként megjegyzem, hogy ebbe a bibliográfiába kizárólag 1564 után kinyomtatott műveket vettek fel, még a Szentírások tekintetében is. Az időpont (1564) egyértelműen mutatja, hogy a Trienti Zsinat utáni teológiai elhatárolódás időszakának műveiről van szó. A kézirat kötésén látható 1595-ös évszám elkészültének utolsó határát jelzi, mert a lapokra csak bekötetlen állapotban lehetett írni úgy, ahogy írtak. A Bassaeus műre való hivatkozásokból pedig egyértelmű, hogy protestáns szerző művével állunk szemben. A kötésen személyre szóló német nyelvű ajánlás olvasható, így tudjuk, hogy egy pozsonyi Pusch nevezetű királyi hivatalnok számára készült. Ilyen nevű személy élt Pozsonyban a XVII. század első éveiben: Busch György főbíró volt az, aki mint Tettelbach Ádám evangélikus lelkész apósa került látóköreinkbe. Elképzelhetőnek tartjuk, hogy Tettelbach még fiatalabb korában leendő apósában patrónust keresett külföldi tanulmányaihoz, de ezt igazolni egy további kutatás feladata lesz, amelyet segíthet a kötéstáblán látható címer is.

Hasonló érdeklődésre tarthat számot a Horánszky Mihály egyházmegyes pap tulajdonából a kéziratárba került *Philosophiae peripatethicae pars secunda, seu dispositiones in octo libros physicorum Aristotelis* című munkájának egy másolata. A peripatetikus filozófia jellegzetes része a filozófiai és teológiai képzésnek. Az arisztotelészi filozófia észérveken nyugvó tanulmányozását jelenti, beleértve azt, hogy bizonyos tételeket elfogadunk, másokat viszont

¹³ Tóth Béla (1999), *A Váci Egyházmegyei Könyvtár kéziratkatalógusa*. Budapest, Országos Széchényi Könyvtár.

visszautasítunk. II. Frigyes császár alapította az első állami egyetemet, ahol Aquinói Szent Tamás is tanított és szakított a korabeli platonikus irányzattal. Ezt azért tehette, mert az egyházi tilalmak itt nem vonatkoztak rá.¹⁴ Aquinói Szent Tamás ezzel egyesekben megrökönyödést váltott ki, a szabad művészetek tanítóiban ellenben felkeltette az érdeklődést.¹⁵ Érdekes lenne kideríteni, hogy miről készült a másolat, jelenleg arra gondolunk, hogy a kézirat lehetséges forrása Georgio Raguseo *Peripateticae disputationes* című műve, amely Velencében, 1613-ban jelent meg. A kézirat eredetileg az apáé, Horánszky Pál Péteré volt, aki tulajdonjogát 1732-ben jegyezte be a kéziratba. Horánszky Mihály 1760-tól birtokolta a kéziratot, valószínűleg az apjától kapta azt. A kézirat végén érdekes bejegyzés: 1771. 30. *Martii primo barba resecta mihi*. Ezek után pedig egy levél következik, amely Besztercebányával kapcsolatos, majd újabb levelet, ezt követően pedig 1768-ból származó Mária-dicséreteket találunk a kéziratban. A kézirat egyéb irodalmi műveket is tartalmaz, amelyek egyike Horánszky egyik ismerősével, Thold Jánossal [?] lehet kapcsolatban, talán az ő dicséretére írt költeményről van szó. A Horánszky-kolligátumot egy egyházi naptár lapjaiba kötötték, amelyet legkésőbb 1732-ben nyomtattak.

Becsés darab még többek között a Gualterus Bruele, *De morbis diversis et eorum remediis* című antiqua, amely Forgách Pál váci püspök (1757–1759) hagyatékából való. A bejegyzés még nagyváradi püspöksége (1747–1757) idejéből származik. Ez egy 1579-ben nyomtatott antwerpeni kiadvány, amelyhez hasonló tartalmú kéziratot kötöttek.

Kézirattárunk alkalmas a filológia különböző területeinek tanulmányozására, így a klasszika filológia, germanisztika és szlavisztika – ezen belül is a szlovák és horvát nyelv – heuréziséhez is. A nálunk lévő anyag fontos továbbá az oktatástörténet hazai kutatása, a magyar történelem és sok esetben az országhatárokon túlnyúló történeti ismeretek megszerzéséhez vagy azok gyarapításához. A XX. századi kézirattárban fontos Pétery József, Kovács Vince és Bánk József püspökök hagyatéka. Félegyházy József és Borovi József is tetemes kéziratanyaggal gazdagította gyűjteményünket. Holik Sámuel egri jogakadémiai tanártól, valamint Uhl Antaltól is vannak kézirataink.¹⁶

Az említetteken kívül, mint ahogy ez más régi könyvtárakban is így van, a könyvekben sokszor értékes bejegyzések találhatóak. Ezek feltárása nagyon kevésbé történt meg. Sajnos, a muzeális állományról sem készült el a példányok teljes leírása, pedig ezek némelyike a török kor történetének is jeles

¹⁴ Kecskés Pál (1981), *A bölcsélet története*. Budapest, Szent István Társulat. 199.

¹⁵ Lafont, Chislain (1998), *A katolikus egyház teológiatörténete*. Budapest, Atlantisz. 187.

¹⁶ Boros István (2010), *A Váci Egyházmegyei Könyvtár ősnymtatványai. Catalogus Incunabulorum quae in Bibliotheca Dioecesis Váciensis asservantur*, Vác, Váci Egyházmegye.

emléke. Speciális kézírásnak minősül a könyvek gerincére készített felirat, amely még azon időknek a jele, amikor a könyveket nem állítva, hanem fektetve raktározták. Az ilyen természetű könyveink jó részben talán még a középkori Szent Mihály-templomban voltak.

A Váci Egyházmegye gyűjteményei: levéltár

Az írott emlékek másik nagy tárháza a Püspöki és Káptalani Levéltár. Ez az intézmény pusztán néhány középkori oklevéllel rendelkezik. Mivel káptalanunk hiteleshelyként működött, ezért sok dokumentuma maradt fenn. A káptalan által kiadott, és általunk ismert oklevelek számra meghaladja a másfél ezret. Ezek forráskiadványban történő összegyűjtése most van folyamatban. Talán az elkövetkező évben érkezünk el oda, hogy az Árpád-korig bezárólag megjelenhet a káptalani oklevelek kritikai apparátussal ellátott kiadása. Ezzel eljutnánk odáig, hogy az egyházmegye egyik legfontosabb középkori intézményének írásos anyaga a maga egészében tanulmányozható lenne. Ez azért is fontos számunkra, mert egyházmegyénk ezeréves történetét ezzel is szeretnénk megünnepelni.

A török hódoltságot mindössze egy kapszányi levéltári anyag élte túl, amely évkörében Mosóczi Zakariás püspökségétől kezdődik, legnagyobb része pedig Dallos Miklós feljegyzéseit tartalmazza. Ez is kódextöredékbe volt kötve, amely kibontást nyert.

A Káptalani és a Püspöki Levéltárban darabszintű feltárás is történik. A Váci Püspökség jogtörténeti szempontból is érdekes intézménye volt a Consistorium,¹⁷ amelyet Althann Mihály Frigyes váci püspök, későbbi bíboros és nápolyi alkirály hozott létre. Ez egy olyan egyházkormányzati szerv volt, amely a püspök távollétében is hatékonyan tudta irányítani az egyházmegyét, és többek között kánonjogilag megoldotta azt az esetet is, hogy ha a püspök huzamosabb ideig székhelyétől távol él, és ha az őt helyettesítő általános helynök meghalna, az egyházmegye akkor sem maradna tényleges kormányzat nélkül. Hasonló darabszintű regeszták készülnek a káptalani magánlevéltár XVIII. századi anyagához is.

A levéltárban a plébániai historia domus-ok digitalizált formában megtalálhatóak. Ezek vezetését 1774-ben rendelte el Migazzi Kristóf bíboros, viszont lehetőség szerint az adott település történetére vonatkozó korábbi adatokat is rögzíteni kellett bennük. Ennek köszönhetően, ha a lakosságnak volt kontinuitással rendelkező része, és a plébános kiemelt történeti érdeklő-

¹⁷ Vö. ehhez Nagy Géza Balázs tanulmányát a jelen kötet 265–272. oldalán.

déssel rendelkezett, a szöveg visszatekinthet akár több évszázaddal korábbi, helyileg nagy jelentőséggel bíró eseményre is.

A filológusok számára igen érdekes anyag a *pensa ferialia*, amely a Váci Püspöki Szemináriumi Levéltár részeként fordításokat tartalmaz. A reformkorban, illetve 1848 körül magyar egyházirodalmi iskolák létesültek, amelyek feladata a magyar nyelvű teológiai irodalom létrehozása volt. A váci szeminárium esetében az ilyen jellegű irodalmi iskola működése 1845-ben kezdődött el. A kispapok nyári feladatként fordítandó szövegeket is kaptak.¹⁸ Azokban az egyházmegyékben, ahol nagyobb létszámban voltak nem magyar ajkú kispapok is, ott ők is alakítottak ilyen egyházirodalmi iskolát, mint például Esztergomban a szlovákok.

Egyebek

Festményeken is előfordulnak írások. Erre példaként a püspöki székházban található *Proceres Regni Hungariae* sorozat képeit hozhatjuk fel. Ugyancsak említhetjük Elias Moegel 1773-ból származó alkotását, amely Szent Fülöpöt ábrázolja.¹⁹

Végül hadd hivatkozzak egy személyes emlékre is. A Rómában lévő szaléziak által vezetett egyetem Keresztény és Humán Bölcsészettudományi Kara Biagio Amata gondozásában kiadta Arnobius Siccensis, egy IV. századi észak-afrikai szerző *Adversus Nationes Libri VII* című hitvédő írását. Számomra is váratlan módon, azon a címen, hogy a szerző, Arnobius városának Sicca Veneriának püspöki címét jelenleg én viselem, engem kértek fel, hogy írjak bevezető sorokat a kritikai kiadás elé.²⁰

¹⁸ VPKL, E (Szemináriumi Levéltár), Latin nyelvű prédikációk; *Pensa ferialia*; Teológiai jegyzetek; Diákanyagok.

¹⁹ *Pest megye műemlékei*. 2. köt. Budapest., Akadémiai Kiadó, 1958. 357.

²⁰ Arnobius, Siccensis (2008), *Adversus nationes libri VII. Editio retialis emendata curante Blasio Amata*. Roma, Facoltà di Lettere Cristiane e Classiche.

*A Váci Egyházmegyei Könyvtárban kiállított
nyomtatványok és kéziratok jegyzéke*

Kéziratok

219.042²¹

Commentarii in Prophetam Sachariam, Cap. 7–13. XVIII. század vége.

Egykorú kézirat. 18. pp. 250 × 205 mm. Kötés nélkül, ívekben.

219.043²²

Commentarii in Pentateuchum, Cap. 24., in Psalmos nr. 2, 17, 18. et in Coran.
XIX. század első fele.

Egykorú kézirat. 32 pp. 250 × 205 mm. Kötés nélkül, ívekben.

219.078²³

Exegesis Evangelii Matthaei, cap. XVII–XXIV., XIX. század eleje.

Egykorú kézirat. 24 ff. 255 × 205 mm. Kötés nélkül, ívekben.

219.106²⁴

Tractatus de actibus Humanis et de praeceptis. 1592–1595.

Egykorú kézirat. 248 ff. (Az elején és végén néhány levél hiányzik.)

200 × 155 mm. Préselt, datált (1595[!]) bőrkötésben.

Possessor: Pusch, ..., Pozsony, 1595., Seminarium Vaciense (XVIII. század).

219.223²⁵

Horanszky Paulus Petrus: *Philosophiae Peripateticae Pars II. (Dictatum.)*
XVIII. század eleje.

Egykorú kézirat. 442 pp. 165 × 210 mm. Félbőr kötésben.

Possessor: Horánszky, Paulus Petrus, 1732. ; Horánszky Michael Emericus, 1760.
pp. 437–442. Latin nyelvű köszöntőversek. 1767–1769.

703.097²⁶

De morbis diversis et eorum remediis. XVII. század.

Bruele, Gualterus: *Praxis medicinae (Antverpiae, 1579.)* című műve utáni bejegyzés. 52 pp. 310 × 210 mm. Pergamen kötésben.

Possessor: Paulus Forgach episcopus Vaciensis, 1755.

²¹ Tóth Béla (1999), *A Váci Egyházmegyei Könyvtár kéziratkatalógusa*. Budapest, Országos Széchényi Könyvtár. 42.

²² Tóth 1999:43.

²³ Tóth 1999:78.

²⁴ Tóth 1999:106.

²⁵ Tóth 1999:223.

²⁶ Tóth 1999:599.

703.103²⁷

Biblia. Novum Testamentum. 1415.

Egykorú kézirat. 120 pp. 320 × 230 mm. Újkori bőrkötésben.

219.525²⁸

Bednár József: *Adatok a vácsi egyházmegye általános történelméhez – Adatok a vácsi egyházmegye püspökeinek történelméhez. 1869–1874.*

Autogr. 1206 pp. 350 × 210 mm. Vászonnkötésben. A korszakonként új címlapokkal és lapszámozással ellátott mű kötések az egyes részek sorrendjét összekeverték.

219.035²⁹

Grammatica Hebraica. XIX. század eleje.

Egykorú kézirat. 50 pp. 260 × 205mm. Kötés nélkül, ívekben.

705.240³⁰

Liber Congregationis Sanctae Crucis Juvenum Ecsekiensium Altari Sanctae Crucis in Templo Ecsekiensi in latere Meridionali existenti addictissimorum, continens nomina Sodalium vivorum et mortuorum, leges, regulas et bona ad idem Altare pertinentia. XVII–XVIII. század.

Eredeti kézirat, a prédikációk és a betlehemes játék Liptay István kézírása. (1684–1694) 520 pp. 195 × 145 mm. Bőrkötésben.

A kötet elé kötve Ecseki János Contractus levele 1771-ből. 4 pp.

pp. 18–207., 325–454., 459–479. 35 magyar nyelvű prédikációk pp. 318–324. Rithmi pro Epiphania Domini in Processione. (Betlehemes játék.) M.

707.004³¹

Káldi György Bibliafordításának kéziratföredékei (Mózes harmadik könyvéből) és négy lapnyi kefelevonat-föredéke. XVII. század első harmada.

Autogr. Változó méretű föredékek sorrendbe helyezve, restaurálva. 40 pp. 355 × 250 mm. Bőrkötésben. Corderius, Balthasar: *Catena patrum Graecorum in Sanctum Joannem, Antverpiae, 1630.* című könyvének táblájából.

²⁷ Tóth 1999:600.

²⁸ Tóth 1999:525.

²⁹ Tóth 1999:35.

³⁰ Tóth 1999:603; Holl Béla (1952); Varga Lajos (1987), *Az ecsegi Szent Kereszt Céh iratai*, in *Katolikus Egyháztörténeti Konferencia (Keszthely)* Budapest, Tudományos Ismeretterjesztő Társulat. 40–50.

³¹ Tóth 1999:604.

Ösnyomtatványok

701.006³²

Biblia – Interpretationes Hebraicorum nominum.

Venetiis, Nicolas Jenson, 1476.

CIH 618. GW 4222.

Possessor: Stephanus Losonci Pleb. Nkat. Anno 1607.; Biblia quae sunt Parochiae Nagykátensis An. 1739.; Botobarius (áthúzva, 17. sz.); Wolfgangus Mayer (17. sz.); Ego Johannes Nagy Katensis sum possessor 1714 (áthúzva).

701.007³³

Thomas de Aquino: *Catena aurea super quator evangelistas.*

Venetiis, Hermann Liechtenstein et Johann Hamann, 4. Sept. 1482.

CIH 3232. GW M46101.

Possessor: In usum Sancti Dominici fratres in Botzen [Bozen/Bolzano] 1589.; Sig. Váczi Püspök-Egyházmegyei Könyvtár 1875.

704.007³⁴

Schedel, Hartmann: *Liber chronicarum.* 1. ed.

Nurembergae, Anton Koberger, 12. Jul. 1493.

Utólagosan hozzákötött XVI. századi aprónyomtatványok, városképek (fametszetek) és különböző kéziratok.

CIH 3039. GW M40784.

Possessor: Hic liber pertinet ad reverendissimum Dominum Paulum Matonibus; (XVIII. sz.); Capituli Vaciensis Canonicum et Custodem. (XVIII. sz.); Effectus est Ven. Seminarii Vaciensis ad S. Carolum quoad usum Cleri 1801 die 25 Januarii. 1837 ...; Sig.: Váczi Püspök-Egyházmegye Könyvtára 1875.

700.001³⁵

Petrarca, Francesco: *Epistolae familiares.* Ed. Sebastianus Manilius.

Venetiis, Johannes et Gregorius de Gregoriis, Id. Sept. [13. Sept.] 1492.

CIH 2690. GW M31546.

Possessor: Sig. Váczi Püspök-Egyházmegyei Könyvtár 1875.

³² Boros: 2010:7.

³³ Boros 2010:19.

³⁴ Boros 2010:18.

³⁵ Boros 2010: Pótlás, 21.

700.002³⁶

Boethius, Anicius Manlius Severinus: *De consolatione philosophiae. Cum commentario [Pseudo-] Thomae de Aquino – Compendiosa Consolationis resumptio.*

Hagenau, [Heinrich Gran], IX. Kal. Mart. [21. Febr.] 1491.

CIH 711; GW 4549.

Piros incipit és verzális jelölések. A kezdőbetűből induló piros aláhúzásokkal.

Possessor: Arnold Ballenstedt (XVIII. sz.); Johannes Eiss[...?]; Sig. Váczi Püspök-Egyházmegyei Könyvtár 1875. – Nádasdy Ferenc püspök adományozta a püspöki könyvtárnak 1845-ben, miután kalocsai érsekké nevezték ki.³⁷

Középkori kézirat-töredékek

704.074³⁸

Misné Tóra, Háftára.

Héber kódexek töredékek. 400 × 320 mm.

700.028/Fragm.³⁹

Fragm. Hieronymus 9. első fele – 1 levél

Két darabból összeragasztott, az őrzőkönyv gerincéről lefejtett, megsárgult pergamenfólió alsó negyede: 105 × 140 mm. Közepéről függőlegesen három darab 65 × 15 mm csík hiányzik. – A kéthasábos írástűkőr: *44 × 94 mm, eredetileg kb. 285 × 94 + 20 + 94 mm, 6 sor (eredetileg kb. 33), vakvonalazás. – Írása Karoling minuszkula a IX–X. század fordulójáról, ligatúrák, e-caudata, interpunkciós jelek.

– Őrzőkönyv: Vác, Egyházmegyei Könyvtár 700.028: *Ioannes Godscalcus: Latini sermonis observationes per ordinem alphabeticum digestae. Coloniae 1540.* – Kötése a nyomtatvánnyal egykorú, natúrszínű, vaknyomásos görgetővel díszített bőrkötés, Isny-Memmingen körzetéből (Németország).

– Posszessor a címlapon: 1. *In usum Dominici Schneblin 1673*; 2. *Váci Püspök-Egyházmegyei Könyvtár 1875* (ovális pecsét). Régebbi jelzetek: 1. *Lingua gen. 419* (a gerincről); 2. 46579 (újkori kéz ceruzával a kiragasztott előzéken és az előzéklapon).

³⁶ Boros 2010:10.

³⁷ *Catalogus Librorum post egressum possessorio ... Episcopatus Vaciensis ... de Nádasd benigne nominati ArchiEp[isco]pi Colocensis in Bibliotheca Ep[isco]pali vaciensi repertorium 1° libri per Episcopum ... Franciscum de Nádasd Bibliothecae Episcopali donati.* Vác, 1845. Ms (VEK 219.547), 572. tétel.

³⁸ Tóth 1999:601; Scheiber Sándor (1969), *Héber kódexmaradványok magyarországi kötet-táblákban. A középkori magyar zsidóság könyvkultúrája.* Budapest. 64. és 114.

³⁹ Lásd Lauf Judit–Sarbak Gábor (2018), *Kódeztöredékek Vácott*, in Boros István (szerk.) (2018), *Hármas törekvés. A váci katolikus papság és értelmiség identitáskeresése.* Budapest, Szent István Társulat. 36–37.

– Eredet – használat: A kódextöredék keletkezési helye nem határozható meg. Az őrzőkönyv kötésének helye alapján feltételezhető, hogy Hieronymus kommentárjának kódexét Dél-Németországban forgatták.

– Hieronymus: *Commentarii in Ieremiam prophetam*, 13,[1]–9–10[11]. A szöveg hiányos.

f. 1r inc.: *sic computrescere faciam superbiam ...*

des.: ... *post deos alienos*

f. 1va inc.: *[quod lumbare] si aquam tetigerit ...*

des.: *[ta]men prist[inam] pulchri[tudinem habere non potest ...]*.

Kiadás: CC SL 73,160–163.

708.012/Fragm. 2⁴⁰

Ps.-Ptolomaeus cum commentariis

XIV. század első fele – 2 levél

Két megsárgult, külső oldalukon erősen lekopott, alig olvasható pergamentöredék levelének felső negyede: 65 × 165 mm. – Kéthasábos írástükör: *45 × 50 + 7 + 50 mm, 14 sor. – Írása: 14. századi könyvírás. – Vörös megerősítő vonalak. Rubrikák, a mű megmaradt fejezetei vörös arab számmal jelölve: 2, 4, 26, 29, 31.

– Őrzőkönyv: ld. 708.012/Fragm. 1.

– Eredet – használat: A Centiloquiumot tartalmazó kódex (amelyből a töredék fennmaradt) keletkezési helye és használata nagy valószínűséggel Itáliához köthető, mert az őrzőkönyvet Velencében nyomtatták és Lorenzo Poggioli is Itáliában tevékenykedett.

Ps.-Ptolomaeus: Centiloquium, (vörös arab számmal a fejezetszámok:) 1, 2, 4, 26, 29, 31

f. 1r inc.: *Incipit liber Ptolomei de centum verbis ...* (vörössel). *[Dixit Ptolomeus] iesure tibi libros [...] sapientia [...]. Verbum primum. Expositio* (vörössel). *[Sciencia]a stellarum ex te et illis est. [...] de te et de illis [...] duplex [...]*

f. 2r–v Szöveg minta: *Verbum 26. Sicut Ptolemaios [...].* Kommentár: *Maxima pars eorum que male hoc exposuerunt capitulum ut detur [...]*.

Ps.-Ptolomaeus Centiloquium című művének a töredéken olvasható incipitje megegyezik Johannes Hispalensis latin fordításával (vö. Ptolomaeus, Claudius: Centiloquium. Venetiis 1493 [GW M 36394]), de a töredék szövegének folytatása eltér attól, feltehetően a Centiloquium latin változatának másik kommentárját tartalmazza (lásd Carmody 1956, 16–17), amellyel egyező szövegű kódexet nem ismerünk.

⁴⁰ Lauf–Sarbak 2018:50–51.; Lauf Judit *Pseudo Ptolemaeus Centiloquiuma Vácott. Néhány jelentős kódextöredék a Váci Egyházmegyei Könyvtárban*. Lásd a jelen kötet 187–196. oldalán.